1904 (2 [illegible]

DD.

Kandanghaoer
en
Indramajoe West

Pp285, 260

E 703
KSATRIAN BANDOENG INSTITUUT

De landen Kandanghauer en Indramajoe-West

in de residentie Cheribon,

door

den schrijver der „Bataviasche Nouvelles" in het *Soerabajasch Handelsblad.*

Overgedrukt uit de nummers van 1 en 2 Juli 1904.

Ter drukkerij van het Soerabajasch Handelsblad.

Dit boek is in goede conditie. Vouw het niet om. Het kan je f 0.30 kosten, als het beschadigd terugkomt. Maak het niet vuil; dat zou je f 0.05 kosten.
Het Ksatrian Instituut.

Een Bataviasche Nouvelle.

Artikel 55 R. R.

De bescherming der inlandsche bevolking tegen willekeur, van wien ook, is een der gewigtigste pligten van den Gouverneur Generaal.

Hij zorgt, dat de besturende ambtenaren de daaromtrent bestaande of nader uit te vaardigen verordeningen stiptelijk nakomen, en dat den inlanders overal gelegenheid gegeven worde om vrijelijk klagten in te leveren.

Artikel 55 R.R.

Wijlen de heer Jan Faes, oud-resident, heeft zich bij de hem door den Gouverneur Generaal Jhr. C. H. A. van der Wijck opgedragen herziening van het reglement op de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek voor tal van slecht gecodificerde bepalingen, voor enkele schromelijke onregelmatigheden geplaatst gezien, en het heeft wel eenige verwondering gewekt bij hen, die bekend waren met het streven van den heer Faes om een gezonderen toestand te scheppen op enkele particuliere landen, dat hij, met zijn scherpte van blik en pen, nagelaten heeft op veel onrechts een helder licht te doen vallen. Te meer heeft dit verzuim-als we het dus noemen mogen - bevreemding gewekt, waar de heer Faes in het jaar 1886 met een Open Brief aan de Tweede Kamer der Staten Generaal een opstel deed afgaan, getiteld: „De Landen Kandanghauer en Indramajoe-West in de residentie Cheribon en het land Tjiomas in de afdeeling Buitenzorg", waarin zoo klemmend werd gewezen op de vicieuse toestanden aldaar en op de feitelijke

medeplichtigheid der Nederlandsch Indische regeering, hoofdzakelijk uithoofde van het afzien van een gerechtelijke vervolging der eigenaren en beheerders van de beide erstgenoemde landen ter zake van het *vorderen van heerendiensten en het doen van heffing, in strijd met de wet.* Die vervolging was aan den Procureur generaal bij missive van den 1en secretaris ddo. 2 Januari 1884 no. 4 opgedragen op last van den toenmaligen G. G. 's Jacob, naar aanleiding van de verontrustende berichten van den sedert gepensionneerden resident Jan Faes. Velen zullen zich nog herinneren, hoe de Hoofd-inspecteur Heijting (1883) in zijn rapport de berichten van den resident *volkomen waar maakte. Ruim twee jaren later* werd door den G. G. O. van Rees van de opgedragen vervolging afgezien door het verrassende gouvernementsbesluit van 24 April 1886, „waarbij wordt *goedgevonden en verstaan*, dat van de bevolen gerechtelijke vervolging wordt afgezien .... omdat *het bestuur aan de verbodsbepaling van art. 11 van Staatsblad 1836 no. 19, ... niet de hand heeft gehouden.*"

Wij zullen zoo dadelijk gewaar worden tot hoeveel knevelarij en afpersing der bevolking „deze juridische ketterij" heeft gevoerd.

De heer Faes heeft in zijn hier bovengenoemd opstel aan de Tweede Kamer tweeërlei misbruiken ten duidelijkste aangetoond:

1o. de onwettige heffingen in opbrengsten van het land, gedaan door de landheeren;

2o de onwettige heffingen van arbeid, ter zake de heerendiensten.

Wij wenschen de bespreking van het sub 1o genoemde voorloopig op te schorten, om de aandacht te verzoeken voor de onwettig gevorderde heerendiensten, en herinneren in dit verband

aan de huidige moeilijkheden te Indramajoe, wat betreft de hardnekkige weigering van enkele Chineesche en vooral Arabische opgezetenen van het land Indramajoe-West, om in den vervolge heerendiensten te verrichten.

De Bataviasche correspondent der *Locomotief* is begonnen hierop de aandacht te vestigen in de *Locomotief* van 14 Mei l.l. en is daarop in hetzelfde blad den 11en Juni teruggekomen.

De weigering dier lieden baseert zich op het feit, dat bij G. B. van den 1sten October 1841 het recht van heerendienst (een zevental landen bewesten de Tjimanoek werden tijdens het Engelsche tusschenbestuur *vrij* van heerendiensten verkocht) ook werd uitgestrekt tot de particuliere landen Indramajoe-West en Kandanghauer, *doch*, en hier komt het op neer, dat de afkondiging van dat besluit, waardoor het kracht van wet zou hebben gehad, nimmer heeft plaats gehad; ergo de heerendiensten steeds onwettig werden geheven.

De meergenoemde brochure van den heer Faes laat in dezen geen twijfel. Wij veroorloven ons er een en ander uit te citeeren:

„Aan de eigenaren der tijdens het Engelsch tusschenbestuur afgestane landen was *niets anders verkocht* dan het recht tot belastingheffing tot het bedrag van 1/5 van het padi-gewas van de opgezetenen hunner landen *met bepaalde uitsluiting van alle heerendiensten en gedwongen leveringen.*

„De verhouding van den landheer tot zijn opgezetenen was daardoor zuiver in de verkoopvoorwaarden dezer landen afgebakend. Toen in 1836 besloten werd, ten aanzien der particuliere landerijen bewesten de rivier Tjimanok, bestaande onbeschreven rechten te codificeeren, werd ook het recht tot

het vorderen van heerendienst van de opgezetenen dier landen, wier eigenaren daarop *altijd* recht hadden gehad, in het Reglement opgenomen, doch werden ten opzichte van de landerijen, tijdens het Engelsche tusschenbestuur verkocht, bij art. 61 van dat reglement de speciale voorwaarden van verkoop dier landen, w. o. *de uitsluiting van het recht tot het vorderen van heerendienst,* zoowel door het gouvernement als door den landheer *uitdrukkelijk in stand gehouden.*

„Desniettemin stond de Regeering nauwelijks één jaar na de inwerkingtreding van het Reglement van 1836, bij besluit van 16 Maart 1837 No. 10, aan de eigenaren van de Tjiasem- en Pamanoekan-landen toe, van de opgezetenen hunner landen heerendienst te vorderen.

„Deze beschikking was, zoowel wat vorm als inhoud betreft, *onwettig.*

„De heerendiensten ten behoeve van den landheer waren bij het in art. 61 van Staatsblad 1836 No. 19 gehandhaafd art. 2 § 4 der bekendmaking van 5 November 1812 voor die landen *uitdrukkelijk afgeschaft* en waren *sedert den afstand in eigendom in* 1813 na de publicatie van 1817 ook nimmermeer gevorderd. Door aan de betrokken landeigenaren, in weerwil daarvan, te vergunnen, de opgezetenen heerendiensten te doen presteeren, riep de Regeering ten behoeve van particulieren een belasting in arbeid in het leven, in strijd met het bepaalde bij art. 60 van het toen vigeerend Regeeringsreglement (Staatsblad 1836 No. 48) luidende:

„*Geene belastingen* mogen voortaan in N.-I. *geheven* worden dan op eene *publicatie* van den gouverneur-generaal, na daartoe *vooraf,* onder gewone omstandigheden, verkregen te hebben *de toestemming der Koningen.*"

„Volgens de toen en nu nog bestaande regeeringsbeginselen moest de goedkeuring des Konings op de invoering van nieuwe belastingen verkregen worden, wanneer daartoe geen voorafgaande machtiging was verleend. [1])

„Tot de uitvaardiging van 's gouvernements besluit d. d. 16 Maart 1837 No. 10 werd geen voorafgaande goedkeuring des Konings verkregen, evenmin als deze daarop later volgde. Dit maakt dat besluit, wat den *inhoud* betreft, nietig, terwijl de vorm *onwettig* is, omdat het niet bij wijze van publicatie werd vastgesteld, waardoor, *buiten de belanghebbenden*, bijna niemand daarvan kennis droeg, *zelfs de betrokken bestuursambtenaren niet.*

„Eene koninklijke goedkeuring zoude trouwens nooit op het Indisch besluit van 16 Maart 1837 No. 10 zijn *kunnen* worden verkregen, omdat het hier gold eene belasting *ten behoeve van particulieren* en dit in strijd is met het wezen van elke belasting, welke alleen mag strekken om bij te dragen tot dekking van 's *lands* uitgaven.

Ten overvloede bewijst de heer Faes, dat de regeering niets anders deed dan het verleenen van een gunst, waardoor onwettiglijk de landeigenaren ten nadeele der opgezetenen werden bevoordeeld, hetgeen wel stellig bleek uit het feit, „dat aan de eigenaren van de *andere, gelijktijdig met die landen*, en op dezelfde voorwaarden, krachtens *dezelfde bekendmaking*" [2]) verkochte landerijen, beoosten de Tjimanoek, waaronder o. a. het land Gemoelak en tien andere in de residentie Samarang, zoomede Djagir en zeven andere in de residentie Soerabaia, eene gelijke gunst *niet* werd toegekend en dat op dit land tot nu

---

[1]) Zie J. de Louter, Staats- en administratief recht van N.-I. 2de uitgave pag. 164.

toe geen heerendiensten van de opgezetenen mogen worden gevorderd."

Een nog treffender bewijs van de onregelmatigheid, hierboven bedoeld, ligt wel in het feit: dat toen in 1857 de eigenaar van een der landen in het Semarangsche de Regeering verzocht heerendienst door de bevolking van zijn land te mogen doen verrichten, hem dit op grond der verkoopvoorwaarden van 5 November 1812 werd geweigerd!" Al evenzeer wijst op die onregelmatigheid de tot op dezen dag gehandhaafde clausule in alle acten van overschrijving, zoowel als in de openbare registers, in verband met de beide Cheribonsche particuliere landen „dat de eigenaren van de bevolking GEEN heerendiensten mogen eischen."

Het zou ons te ver voeren, en onze ruimte is toch reeds beperkt, wilden wij nog meer aanhalen tot bewijs van het feit dat sinds 1841, dus *reeds gedurende 63 jaren,* op onwettige wijze van de bevolking onbetaalde arbeid wordt gevorderd.

Lijkt dit reeds monsterachtig, er is meer: De lieden n.l., die ten langen leste begrepen hadden, dat het recht aan hunne zijde was, wanneer zij zich onttrokken aan een onwettige arbeidsbelasting — werden daarvoor met geldboeten en gevangenis gestraft, en als de correspondent der *Locomotief* wèl is ingelicht, zelfs op bevel van het hoofd van plaatselijk bestuur te Indramajoe bij onwil van verschijnen *gebonden* opgebracht. Men lette er wel op dat deze straffen zijn opgelegd *niet* door de betrekkelijke rechtbanken [3]),

[2]) N. I. van 5 November 1812 namens den G. G. Raffles.

[3]) O. i. is hier van toepassing art. 78 R. R. „Alle twistgedingen over eigendom of daaruit voortspruitende regten, over schuldvorderingen of *andere burgerlijke regten,* behooren bij uitsluiting tot de kennis van de regterlijke magt."

doch door den politierechter, die, niet alleen een ergerlijke vexatie der bevolking steunt en bevordert, maar in dezen geheel onbevoegd tot vonnissen is, aangezien geen enkel artikel hem de bevoegdheid daartoe verleent. Noch artikel 59 noch artikel 60 [1]) van het R. op de P. L kunnen o. i. hier van toepassing gebracht worden, aangezien de regeering in haar kettersch besluit van 24 April 1886 *beslist erkent* de onwettigheid van het heffen van heerendiensten op de beide betrekkelijke particuliere landerijen, zoodat noch van diensten of verplichtingen (art. 59) noch van inbreukmaking daarop (art. 60) sprake kan zijn.

En in weerwil van dat alles, in weerwil van een request der opgezetenen aan den Gouverneur Generaal, aan den Procureur Generaal, werd een honderdtal lieden met geldboeten en gevangenis gestraft, als gevolg van het raadselachtige, cynisch-wreede besluit van 24 April 1886, waarbij de schandelijke vexaties werden erkend, maar waarbij van een vervolging werd afgezien: omdat aan de naleving der bestaande voorwaarden en bepalingen door de regeering niet de hand is gehouden. Wij verwijzen naar artikel 55 R. R.

Wij moeten thans overgaan tot de onwettige heffingen in o p b r e n g s t e n

---

[1]) Art. 59 R. P. L. „Het plaatselijk bestuur zal kennis nemen van alle geschillen tusschen de landeigenaren en hunne opgezetenen, omtrent opbrengsten, diensten en wederkeerige rechten of verplichtingen. Bijaldien partijen niet in der minne kunnen worden bevredigd, zal het plaatselijk bestuur in de zaak beslissen, of wel partijen naar de bevoegde rechtbanken verwijzen, overeenkomstig de bestaande bepalingen".. enz.

Art. 60. »De plaatselijke autoriteiten zijn bevoegd, om kennis te nemen van en zonder hooger beroep te beslissen in alle gevallen van overtreding, of inbreuk op de bepalingen bij het tegenwoordig reglement voorgesteld" . . . . enz.

van het land, gedaan door de landheeren.

Ook hier is een terugblik noodig.

Ruim een jaar geleden ontbrandde een felle pennestrijd naar aanleiding der alarmkreten van den zendeling Hoekendijk over den ellendigen toestand op de particuliere landerijen Kandanghauer en Indramajoe-West. Het is hier de bedoeling niet, dien strijd op te rakelen. De medestanders van den heer Hoekendijk, althans wat aangaat den toestand van gebrek en ellende, brachten een weinig vleiend getuigenis van de handelingen der beheerders dier landen, bij voortduring. De bestrijders van den heer Hoekendijk moesten onwillekeurig verdedigers dier landheeren worden.

Thans eerst, na de deze eenigszins uitvoerige doch nog te beknopte, inleiding kunnen wij komen op de eigenlijke „nouvelle", hier boven beloofd.

Voor eenige maanden moet andermaal de aandacht der Tweede Kamer gevraagd zijn voor de wijze van rijstheffing op de particuliere landen Indramajoe- West en Kandanghauer. Thans is met officieele cijfers bewezen dat afpersing en knevelarij van de bevolking plaats heeft.

Wij spraken van andermaal. Toch is dit niet geheel juist. In 1850 heeft de oud-resident van Cheribon J. W Th. Smissaert (1836–1843) op den toestand, in sommige opzichten erger dan slavernij, waarin de bevolking op de Cheribonsche landen verkeerde, gewezen in zijn artikel: „Een woord over de nota van den heer Sloet tot Oldenhuis dienende ter beantwoording van de mededeelingen door den minister van koloniën in de zitting van de Tweede Kamer der Staten Generaal van den 14 Maart 1849 gedaan." §

§ Zie P.H.van der Kemp, Toelichting op het reglement der particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek.

Men zij er aan indachtig dat de bij art. 11 van Stbld, 1836 No. 19 (het. Reglement op de Particuliere Landerijen) voorgeschreven *vrijwillige* overeenkomst om de padiheffing, te veranderen in rijstheffing, welke overeenkomst geregistreerd en goedgekeurd moet worden door het plaatselijk bestuur, *nimmer* is nagekomen, althans niet vóór 1902, en voor 1836 werden zij gesloten met de dessabesturen, waardoor zij ongeldig werden bij de in werking treding van het Staatsblad 1836 no. 19.

Men herinnere zich het te voren aangehaalde besluit van 24 April 1886 en de motieven (?) welke leidden tot afzage van gerechtelijke vervolging tegen de Indramajoe-West.

En het kan wel weinig verwondering baren dat bij een dergelijke kettersche rechtsopvatting, bij een door de bekende uitspraak gesanctionneerden toestand van knevelarij en afpersing, bij een dusdanige vervulling van den heiligsten plicht van den Gouverneur Generaal, neergelegd in art. 55 R. R.; het zal weinig verwondering baren, zeggen wij, dat de den landheeren officieel gewaarborgde straffeloosheid, dat de medeplichtigheid*) der regeering om door gevangenisstraf de bevolking te *dwingen* tot onderwerping aan ongeoorloofde heffingen, de uitdrukkelijke verbodsbepalingen ten deze met voeten werden getreden en dat de onwettige belasting der opgezetenen daardoor tot een smartelijke hoogte werd opgedreven.

---

*Mr. C. S Nederburgh, resident van Cheribon, heeft in 1869 *geweigerd* om de klachten der bevolking aan te hooren, zoo te Indramajoe, als later te Cheribon waar een deputatie hem was gevolgd, en waar de lieden aan koortsen stierven. Wij herinneren aan het tweede lid van art. 55 R. R. en aan het Virtus Nobilitat, dat hem als resident van Cheribon op de borst gehecht werd.

Wij zijn in staat om ten naasten bij een overzicht te geven van de cijfers, neergelegd in deze derde aan de Tweede Kamer ingediende nota betreffende rijstheffingen. Men zal daaruit zien dat er nóg reden te over is om na de heeren Smissaert **) en Faes †) op de quaestie terug te komen.

** De heer S. heeft in zijn nota aangetoond hoe de landheeren zich in plaats van $^1/_5$ aan *Padi*, $^1/_{10}$ en meer van de opbrengst in rijst toeeigenden.

† De heer F. zegt in zijn memorie:

„Een feit is het, dat de eigenaren van Kandanghauer en Indramajoe West of hunne administrateuren van die verflauwde belangstelling van het bestuur of liever, om de daad bij haar waren naam te noemen, *van die schandelijke en onverantwoordelijke plichtsverzaking* gebruik hebben gemaakt om de reeds onwettige heffing van $2^1/_2$ *pikol goede witte rijst* uit te breiden tot $2^1/_2$ *pikol witte rijst met ongebroken korrels *, een waarde vertegenwoordigende van* f 20 à 25, of driemaal zooveel als van de bevolking der gouvernementslanden in 1883 werd geheven, daar de *hoogste* aanslag der landrente destijds slechts f 7 per bouw bedroeg.

„Tot het verkrijgen van *een pikol goede witte rijst* zijn, gelijk reeds gezegd werd, *minstens twee en een halve pikol padi noodig.*

„Om $2^1/_2$ *pikol witte tafelrijst* met *ongebroken korrels* te verkrijgen moet men minstens twaalf pikols padi verstampen.

„Nu blijft de rijst met *gebroken* korrels, na de zifting, wel het eigendom van den belastingschuldige, maar zij heeft door de verwijdering van al de heele korrels maar de helft, hoogstens $^2/_3$ van de waarde van gewone *carga-rijst.*

„Bovendien heeft de bevolking:

„a. *kosteloos* deze hoeveelheid padi tot witte tafelrijst te stampen;

„b. *kosteloos* het tijdroovend werk te verrichten van het uitzoeken der heele korrels.

„c. het verlies te lijden, hetwelk een gevolg is van de omstandigheid, dat bij het verstampen van padi tot gewone *carga-rijst*, veel minder rijst zich als *meel* oplost en verloren gaat, dan bij verwerking tot *witte tafelrijst.*

„Men mag daarom daarom gerust aannemen, dat de bevolking op de landen Kandanghauer voor de verschuldigde tjoeké *meer* dan *tweemaal* zooveel opbrengt dan waarop de landheer *volgens de wet* aanspraak heeft, terwijl dit ook voor een deel op Indramajoe West, alwaar een gedeelte der bevolking ook padi voor tjoeké leveren mag het geval is.

Naar welken maatstaf geschiedde de rijstheffing op het land Indramajoe-West tot het jaar 1901, toen door den toenmaligen administrateur, F. J. L. Mersen Senn van Basel, een voorgestelde meer geoorloofde heffing van rijst in werking trad?

Per bouw sawah van 500 □ Rijnl. roeden met een productie aan *natte padi* van 27½ picols of daarboven, werd geheven 2½ picols *tjoekérijst* d. w. z. grofkorrelige witgestampte rijst, met geen grooter percent aan gebroken korrels dan 20. Deze heffing was echter niet uniform.

Voor de districten Passekkan en Lobener b. v. moest per picol natte padi aan tjoekérijst van dezelfde qualiteit 0,40 pic. opgebracht worden. Voor de districten Oedjong en Djatitoedjoe was de heffing 0.37 pic. op gelijke wijze.

Dat zulk een basis van rijstheffing geen gelijke toestanden schept, behoeft nauwelijks betoog. De opbrengst van 27½ picols natte padi per bouw werd aangenomen als de grens tusschen geslaagd en niet-geslaagd product Immers in het eerste geval, dus bij geslaagd product, moest van die 27½ picols natte padi 5½ pic. rijst geleverd worden, terwijl, voor dezelfde opbrengst, als niet-geslaagd, als tjoeké moest worden afgestaan 5½ × 0.40 = 2,20 pic. of 5½ × 0,37 = 2,03⁵ pic.

Een picol natte padi brengt echter aan rijst, fijn en grof gemengd, zelden meer dan 0,40 pic. op; waar dus de heffing van 0.40 p. *grof*korrelige rijst per pic. natte padi reeds te zwaar is, dan kan men nagaan hoe de belasting van 2½ pic. (grofkorrel) per 27½ pic. natte padi moet drukken.

Wij dienen niet uit het oog te verliezen dat, teneinde een billijken maatstaf te vinden voor de tjoekéheffing in rijst, de factoren in aan-

merking genomen moeten worden: indroging der padi (20 pct.), het percentage rijst uit droge padi (54 pct.), het percentage gebroken korrel bij zeer voorzichtig stampen (30 pct.), het stamploon ($^1/_6$ van de rijst) en de prijzen der eerste of grofkorrelige en tweede of fijne rijst (gemiddeld f 7.61 en f 4,27 p. p.)

Zoodat blijkt, dat men uit 0,80 pic. droge padi (= 1 picol natte dito) geen 0,40 pic. grofkorrelige rijst kan verkrijgen. Hoeveel te minder bij niet-geslaagd product, waarvan hier sprake is, en dat gewoonlijk 0,40 pic. gemengde rijst levert met 50 pct. gebroken korrel.

De schrijver der memorie heeft, dat is duidelijk, van officieele gegevens gebruik gemaakt.

Gedurende 1887—1898 werden op Indramajoe-West door de bevolking verstampt aan tjoekérijst 47005,43 picols droge padi leverende 54 pct. rijst van de zeer ongunstige verhouding van 32:68 aan grove en gebroken korrels. Toch kan de bevolking *met opoffering van veel tijd en moeite* het percentage grove korrel tot 70 opvoeren.

En in weerwil daarvan moet de tjoeké rijst *80* tot *84 pct. grove korrel hebben*. Gedurende de jaren 1884—1898 verkocht de onderneming de grove en fijne rijst gemiddeld tegen f 7.61 en f 4,27 p. p.

Resumeerende hebben wij dus: 1 pic. natte padi ≒ 0.80 pic. droge padi, leverende (à 54 pct.) 0.43 p. rijst. Verminderd met $^1/_6$ stamploon (≒ 0,07 p. rijst) is de rest 0.36 pic. of 0,25 pic. grof. (70 pct.) en 0.11 pic. fijn (30 pct.). In aanmerking nemende de gevorderde verhouding van 84 en 16 pct. (grof en fijn) zouden de landheeren moeten volstaan met 0,33^5 pic. rijst per pic. natte padi te heffen. De tjoeké-belasting is echter als wij gezien hebben,

0.50, 0.40 en 0.37 p. p.

In December 1899 werd door den administrateur van Indramajoe-West aan de eigenaren voorgesteld tot deze heffing in het belang der bevolking over te gaan.

Niet dan zeer noode heeft men hiertoe, na twee jaren eerst, besloten.

Uit de voor de oogstjaren 1898-1901 bijgehouden registers, betreffende de uitgestrektheden sawah en de opbrengsten daarvan, bleek dat de bevolking volgens de oude heffing *ruim 11 pct. meer* betaalde dan geoorloofd was.

De vier districten van Indramajoe-West, Passekkan, Lobener, Oodjong en Djatitoedjo, hebben gedurende 1870—1899 aan tjoeké in rijst opgebracht 860638,47 pic; 11 pct. hiervan is 94670,23 pic. Gedurende 1850-1869 werden door die districten opgebracht 290 619, 48 pic. tjoekérijst; 11 pct. hiervan is 31968,14 pic.; gedurende 1850-1899 is door de bevolking ergo *te veel opgebracht 126.638,37 pics. rijst.*

Nog op andere wijze is dit aan te toonen. Het eene diene tot control van het andere.

Uit de reeds genoemde registers is het gemiddelde te bepalen van de opbrengst der zoogenaamde *onbeschadigde* of *geslaagde* sawah's, d. z. die welke $27\frac{1}{2}$ of meer picols natte padi per bouw opleverden. Dat gemiddelde is 31,76 waarvoor dus aan tjoekérijst verschuldigd zou zijn $\frac{31.76 \times 0{,}33}{5} = 2.09^5$ pic. rijst (volgens de nieuwe heffing.)

Gedurende 1870—1899 bedroeg het aantal *geslaagde* bouws 230.217, welke dus opgebracht hebben $230217 \times 2\frac{1}{2} = 575.542{,}50$ pics rijst. Volgens de, nog geenszins zuivere nieuwe heffing, zou slechts geleverd behoeven te zijn $230217 \times 2{,}09^5 = 482.294{,}61$ pics. Er is dus een teveel te constateeren van 93 247,89

pics rijst.

Passekan en Lobener leverden in de genoemde jareu 519 738,11 pics, bij een aantal *geslaagde* bouws van 135 066, die dus geleverd hebben 135 066 × $2^1/_2$ = 337.665 pics. De rest ad 182 065,11 pics was dus afkomstig van *beschadigde sawah's* waarover (zie boven) verschuldigd was 0.40 pics rijst der picol natte padi. Dus 182.065,11 : 0.40 = 455.162,77 pic. natte padi waren van die beschadigde bouws afkomstig. Volgens de nieuwe heffing ad 0.33 pic. rijst per pic. natte padi, hetgeen geven zou 150.203,71 pics rijst. Wederom een teveel dus van 31,861,40 picols rijst.

Voor Oedjong en Djatitoedjo hebben we resp. de volgende cijfers. Geleverd 1870/'99 340.908,36 pic. *Geslaagde* sawah's 95.151 bouws die opleverden 237 877,50 picols rijst. Dus opbrengst *beschadigde* sawah's 103.030.86 pics rijst; bij herleiding tot natte padi tegen 0.37 (zie boven) pic. rijst pp. natte padi 278,461 pics. natte padi, waarvan de opbrengst had moeten zijn volgens de nieuwe heffing 91.892,13. Dus een teveel van 11.138,73 pics rijst.

Resumeerend vinden wij :

1870/99 te veel opgebracht over geslaagde sawah's	93 247,89 p. rijst
over beschadigde sawah's van Passekan en Lobener	31.861,40 „ „
over beschadigde sawah's Oedjong en Djatitoedjoe	11.138,57 „ „
Totaal	136.247,86 p. rijst.

Dat is bijna 16 pct. van het contingent opgebrachte tjoekérijst.

Wij zullen echter blijven bij het lagere percentage van 11 uit de eerste berekening. Dat zou over het in het tijdvak 1850-1899 opgebrachte contingent tjoekérijst ad 1,151,257,95 picols

zijn 126,638,37 pic. rijst. Tegen een gemiddelden prijs van ongezifte rijst (bij een percentage van grof en fijn van 84 en 16.) ad f 7,07 p. p. zou dat meerdere een waarde vertegenwoordigen van *f 895,333,27.*

Het is zeker genoeg? Een millioen bijna!

Inderdaad het zou genoeg wezen, maar wij hebben nog een verzwarende omstandigheid te vermelden.

Bij de invoering der rijstheffing werd de tjoekérijst gemeten in maten. *Het gewicht van één picol gemeten rijst was zes katties boven één picol gewicht van 125 A. ponden.* Later werd de rijst gemeten met een unster of datjin, die gelijk gemaakt was aan het gewicht der maat.... dus zes katties te zwaar was.

Wel werden in de jaarlijksche oogstverantwoordingen de verkregen „overwichten" hypocritisch verantwoord. Het is ons niet bekend, hoe bij een rijstbewerking, die wel *onderwicht* oplevert, die overwichten werden *verklaard*...

In 1887 werd op voorstel van den toen kortelings opgetreden administrateur Mersen Senn van Basel, met goedgunstige approbatie der principalen, aan die schandelijke praktijk een einde gemaakt.

Maar van die verantwoorde overwichten is aanteekening gehouden. Hier zijn zij in totaal van 1856 tot 1887: 34264,38 picols tjoekerijst, ad f 7,07 p. p. vertegenwoordigende een waarde van f 242,249,16.

In totaal werd derhalve in den tijd van een halve eeuw aan de bevolking van het land Indramajoe-West alleen wederrechtelijk ontnomen:

aan tjoeké rijst voor een waarde van	f 895.333,27
aan overwichten voor een waarde van	„ 242.249.16
Totaal	f 1.137.582.43

Een millioen een honderd zeven en dertig duizend vijf honderd twee en tachtig gulden 43 cents!
Het is wel!!

Wij kunnen dit artikel niet eindigen zonder volledigheidshalve aangetoond te hebben dat, en hoeveel, de bevolking meer betaalde aan rijst ten opzichte van hetgeen aan padi verschuldigd was.

Gedurende 1870*)— 1899 werd aan tjoekérijst opgebracht, de overwichten buiten rekening latende, 860.638.47 pic., gelijk wij zagen. Voor de gemiddelde productie natte padi van geslaagde sawah's vonden wij 31.76 pic. per bouw, waarvan dus den landheer $^1/_5 = 6{,}35$ picols toekwamen.

Bij een aantal geslaagde bouws van (zie boven) 230.217 was het aandeel des eigenaars dus

230217 × 6.35 =	1461,877.95	p.natte padi
Passekhan, Lobener, toeké padi beschadigde bouws	445,162.77	„ „ „
Oedjong, Djatitoedjoe idem	278.461—	„ „ „
Totaal	2.195,501,72	pic. natte padi
af 20 pct. indroging	439,100,34	„ „ „
rest	1.756,401,38	pic.natte padi

ad f $2^1/_2$ pp. inl. marktwaarde geeft een waarde van f 4,391,003,45, terwijl de 860638,47 pics. tjoekérijst een inl. marktwaarde hebben van f 6.— dus een waarde vertegenwoordigen van f 5 163830,8?. Het nadeel voor de bevolking bij rijstlevering is derhalve in 29 jaren geweest f 772,827,37 geweest, dat is *15 pct. van de tjoekélasting of gemiddeld per jaar f 25.760,91.*

Er blijkt voldoende uit hoe bezwa-

*) Vóór 1870 zijn de gegevens onnauwkeurig en onvolledig wat betreft de berekening der verschuldigde padi inplaats van rijst.

rend de rijstlevering was.

De sedert 1901 voor Indramajoe-West alleen ingevoerde mildere rijstheffing is immers een stilzwijgende erkenning door de eigenaren van de afpersing van voorheen. Thans is de grensopbrengst van $27^1/_2$ p. natte padi per bouw gebracht op $37^1/_2$. Daarvoor is dar verschuldigd $2^1/_2$ picol tjoekerijst, voor mindere productie betaalt de bevolking 0.33 p. per pic. natte padi. En *nog* is daarmede *geen zuivere en billijke rijstheffing* geschapen.

Bij een speciaal genomen proef met padistampen bleek, dat van één pic. droge padi verkregen werd 0.52 pic. rijst, met 49 pct. grove korrel. Uitgaande van dit resultaat zou de bevolking met 0.30 pic. rijst per p. natte padi ruim kunnen volstaan. Voor productie per bouw van 15, 10 en 5 pic. natte padi is zelfs 0.30 pic. nog veel te hoog. Bovendien kunnen weersinvloeden, muizenplaag, bandjirs en graanziekten oorzaak zijn van zwakke korrel o. a. waarvan een groot percentage breuk bij het stampen, of een mindere graad van witheid de gevolgen zijn.

In zulke gevallen, om te groot verlies te ontloopen, is de bevolking wel gedwongen die padi te ruilen tegen betere, of andere padi dan wel dadelijk rijst te koopen om aan de eischen des landheers te kunnen voldoen. Hooge kosten gaan daarmede gepaard.

Het blijft moeilijk een billijke rijstheffing toe te passen en daarom moet padiheffing bindend worden verklaard.

Toch moet men ook daarmede voorzichtig zijn.

Het bepalen van de sawah-opbrengst en het afwegen van des landheers aandeel van de padi op een □ Rijnl. Roede is niet aan te bevelen, omdat niet overal de padi even dicht groeit en even welig is.

Dan snijdt men de padi met veel langere stelen dan men haar in bossen bindt en laat indrogen De stelen worden dan kort en gelijk gekapt Dat weggekapte gedeelte zou ten nadeele der bevolking als productie worden medegewogen.

Overeenkomsten zijn waardeloos, waar ons de voorbeelden te Indramajoe voor oogen staan, dat het bestuur mede helpt tot den feitelijken dwang der opgezetenen die van geen rijstlevering meer wilden weten, om door tal van moeilijkheden en strafbepalingen hen te noodzaken te doen naar den wil des landheers.

Bovendien, toen in 1902 voor het eerst weder overeenkomsten werden gesloten tot *rijst*levering, leverde de bevolking, hetzij uit vrees, hetzij uit niet-begrijpen hoe te mengen, rijst tot een percentage van slechts 12 pct gebroken korrel, waar zij slechts verplicht was tot 80 pct grove korrel. Al heeft de bevolking dit nadeel aan zich zelf te wijten, het stemt tot bedachtzaamheid.

Het grootste bezwaar van de z. g. „vrijwillige" overeenkomsten is de willekeurige en stronge keuring der rijst.

Meermalen wordt de rijst afgekeurd om te groot percentage gebroken korrel, om te groote hoeveelheid fijn onder het gebroken, om te veel zemelen, om de aanwezigheid van roode of witte ketankorrels tusschen de rijst, om de niet-egale kleur, om de onvoldoende witheid en om nog tal van meer of minder geldende bezwaren. De afgekeurde rijst moet verbeterd of door betere vervangen worden. De lieden die nabij wonen nemen die afgekeurde rijst weder huiswaarts; zij, voor wie de afstand naar hun dessa te groot is, verkoopen de rijst, koopen er andere voor in de plaats met verlies. De rijkeren belasten koelies bij het pakhuis

met de zifting. En na alle die bewerkingen wordt de rijst opnieuw gekeurd en kan opnieuw afgekeurd worden.

Den tegenwoordigen administrateur van Indramajoe-West moet door zijn principalen gelast zijn de qualititet der rijst nog te verbeteren, nog witter van de bevolking te verlangen, om betere prijzen te maken.

Als dat waar is, wacht de bevolking weder een aangename tijd. De vexaties kunnen tot in het oneindige worden doorgevoerd, en de overeenkomsten worden van geen waarde.

Ten slotte wijst de nota aan de Tweede Kamer op de woekerrente bij geldvoorschotten door de landeigenaren.

Gedurende 1884—1901 is in voorschot gegeven op Indramajoe-West f 704, 603, 30 en volgens de opgaven van het patentrecht bedroeg de zuivere geldelijke winst daarvan f 252,539,31 of bijna 36 pct. over een tijdsverloop van 10 maanden (Januari, Februari en Maart tot uiterlijk ultimo November.)

En wat hebben de heeren eigenaren voor de bevolking die hun zoo overvloedig** te eten gaf, gedaan, toen de misoogsten van 1901 en 1902 dáár waren, toen er gebrek en hongersnood kwam in 1902 en 1903? Hebben zij geholpen, geleenigd, gesteund?

. . . Ja, met reliefworks tot November 1902, met f 11105,48, *de waarde der verstrekte rijst daaronder begrepen*, voor 80,000 zielen.

De eigenaren en hoofdadministrateurs hebben niet geschroomd den administrateur er een verwijt van te maken toen deze in October 1901 rapporteerde, „dat de lieden zich voedden met klapperbast, boombladeren en pisangstammen, met

(** Dit is minder juist. In de laatste tijden zijn lage of geen dividenden uitgekeerd.
Red. S. H. B.

een weinig rijst vermengd om slechts het gevoel van honger weg te nemen." Daar waren antecedenten van die toestanden, er zijn helaas nog reprises van geweest in 1903! En er zullen weder reprises komen!

Tot zoover. Wij zijn gereed met de uitvoerige nota, waaraan nog een uitgebreide toelichting is toegevoegd, op de herleiding der oude rijstheffing tot de nieuwe.

Voorzeker een weerzinwekkende toestand op die landerijen!

Men besteelt den Javaan van zijn product en zijn arbeid; men meet of mat de onwettig geheven belasting met valsche maten; men laat hem verhongeren en reikt hem hypocritisch de behulpzame hand met f 0,10 per hoofd om den hongertijd door te komen. En als de Javaan ten laatste besef krijgt van de onwettigheid der van hem geëischte belasting en zich niet langer daaraan onderwerpen wil, dan komt het bestuur de verongelijkte en benadeelde landeigenaren te hulp, en, met vertrapping van bepalingen, met ontkenning van den heiligsten ambtseed, wordt de verdrukte gestraft met boeten, wordt hij gebonden, opgebracht en in den kerker geworpen.

En de landheer berekent het winstsaldo van het volgende jaar, en gelast zijn ondergeschikten om de rijst nòg witter te heffen, den belastingdruk nòg te verzwaren!

En te Buitenzorg zetelt de landvoogd, die gezworen heeft artikel 55 van het Regeerings-Reglement te zullen nakomen.

Is er nu waarlijk zooveel papier, geschrijf en gewrijf en zooveel tijd, zooveel advies en consideratie voor noodig om dien toestand te doen ophouden, om desnoods den eigenaren te gelasten tot restitutie van het gestolene, tot

voortaan uitsluitende *padi* heffing, tot afschaffing van de onwettig gevorderde heerendiensten ; om den ambtenaren, die niet wisten wat plicht was, het brevet van gouvernementsdienaar te ontnemen, niet waardig als zij zijn, om nog langer den naam te dragen van beschermers der bevolking ?

Is het noodig dat misschien een opstand, dan inderdaad tengevolge van een strijd voor economische belangen, in bloed gesmoord worde, opdat een onderzoek worde ingesteld dat dan wellicht wat meer resultaat zal hebben dan dat van den hoofdinspecteur Heijting indertijd, 't welk na twee en een half jaar door een schuldbekennend besluit nutteloos werd verklaard.

QUAESITOR.